
ČESKÁ A NIZOZEMSKÁ ADJEKTIVNÍ PŘIROVNÁNÍ SE ZOOAPELATIVY – OHROŽENÝ DRUH?

KATEŘINA KŘÍŽOVÁ

CZECH AND DUTCH ADJECTIVE-BASED SIMILES WITH THE ANIMAL NAMES:
AN ENDANGERED SPECIES?

This article is a part of the follow-up research on the author's previous comparative research of the zooapellatives or the animal names in Dutch and Czech similes (Křížová 2017). Its aim is to point out the dynamics in this area of the phraseology and to describe some congruences and/or differences in the linguistic picture of the world, which is reflected in the Czech and Dutch adjective-based similes with the animal names. These are most often to be found in the contemporary written language. For this purpose, data from the Czech written corpora SYN2000 and SYN2015 and the Dutch corpus Corpus Hedendaags Nederlands are used.

Keywords: similes, animal names, Czech, Dutch, Corpus Hedendaags Nederlands, SYN2000, SYN2015, linguistic picture of the world

1 ÚVOD

Zooapelativa neboli pojmenování zvířat patří k výrazům, které jsou hojně zastoupeny ve frazeologii většiny přirozených jazyků. Uvádí se, že tvoří součást přibližně 20 % českých ustálených přirovnání (Čermák 2009: 491). V tomto příspěvku bych ráda navázala na svůj dřívější srovnávací výzkum výskytu zooapelativ v nizozemských a českých adjektivních přirovnáních (Křížová 2017) a poukázala jednak na jistou dynamiku v této oblasti frazeologie, jednak na to, v čem se shoduje či liší jazykový obraz světa¹⁾ odrážející se v českých a nizozemských přirovnáních s pojmenováním zvířat. Předmětem mého popisu budou především adjektivní přirovnání se

---

1 Jazykový obraz světa je „interpretace světa fixovaná v jazyce, resp. specifické pojetí reality v myšlení daného společenství, které lze vyčíst z jeho jazyka a textů vzniklých (a vznikajících) na jeho základě.“ (Vaňková 2017)

zooapelativem ve funkci komparata (např. v češtině *zdravý jako rybička*, v nizozemštině *gezond als een vis*), které se nejčastěji používají v psaném jazyce. To je možné doložit jejich výskytem v psaných korpusech českého a nizozemského jazyka. Ponechám tedy stranou např. verbální přirovnání typu *škrábat/drápat jako kocour*, *řvát/křičet/ječet jako pavián* a budu se věnovat pouze frazémům, které se v obou jazycích vyznačují srovnatelnou strukturou: adjektivum jako *tertium comparationis* – komparátor (v češtině nejčastěji *jak/jako*, v nizozemštině *als*) – zooapelativum ve funkci komparata, před nímž v nizozemštině stojí většinou neurčitý člen *een*.

Česká ustálená přirovnání jsou lexikograficky detailně zpracována v 1. dílu *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* (dále *SČFI 1*; Čermák a kol. 2009), podrobnou charakteristiku nizozemských ustálených přirovnání uvádějí slovníky nakladatelství Van Dale *Idioomwoordenboek* (Groot a kol. 1999) a *Groot Vergelijkingswoordenboek* (Boon 2007). Zooapelativům v české frazeologii jsou věnovány např. publikace Evy Mrhačové, a to v porovnání s německou frazeologií (Mrhačová a kol. 2000) a polskou frazeologií (Mrhačová – Ponczová 2003). Popisem nizozemských ustálených slovních spojení s pojmenováním zvířat se ve své disertační práci zabývala např. Agata Kowalska-Szubert (1996).

2 ADJEKTIVNÍ PŘIROVNÁNÍ SE ZOOAPELATIVEM V ČESKÝCH KORPUSECH SYN2000 A SYN2015

V prvním referenčním reprezentativním synchronním korpusu psaného jazyka pro češtinu SYN2000 lze pomocí dotazu [tag="A.*"] [word="jak|jako"] [{o,1}] [tag="N.*"] within <s/> a funkce frekvenční distribuce nalézt přibližně dvě desítky ustálených adjektivních přirovnání se zooapelativem ve funkci komparata, které se vyskytují alespoň ve třech různých textech. Zajímavé je, že největší počet výskytů byl v korpusu SYN2000, v němž převažují texty z let 1990–1999, zaznamenaný u frazémů *volný jako/jak pták* (celkem 30 výskytů)² a *chudý jak/jako kostelní myš* (24 výsky-

2 Do celkového počtu výskytů je však zahrnuto i opakování tohoto slovního spojení v textu jedné písně.

tů).⁽³⁾ K frekventovanějším adjektivním přirovnáním se zooapelativem dále patří:⁽⁴⁾ *šťastný jako/jak blecha* (13), *zdravý jako/jak rybička* (8), *zdravý jako ryba* (4), *rudý jako/jak rak* (7), *červený jako/jak rak* (7),⁽⁵⁾ *silný jako lev* (5), *černý jako havran* (5), *ztahaný jako kůň* (5), *utahaný jako kůň* (4),⁽⁶⁾ *utahaný jako/jak pes* (5),⁽⁷⁾ *drzý jako/jak opice* (4), *špinavý jako/jak prase* (4), *zlý jako pes* (4), *pilný jako včelička* (3), *velký jako slon* (3)⁽⁸⁾ či *tvrdohlavý jako mezek* (3).⁽⁹⁾

Ve funkci komparata se zde kromě domestikovaných zvířat (*kůň, pes, prase, mezek*) objevují i exotická zvířata (*lev, opice, slon*), ptáci (*pták, havran*), zástupci hmyzu (*blecha, včela/včelička*) či živočichové žijící ve vodě (*ryba/rybička, rak*). Jedná se jak o přirovnání, která jsou založena na porovnání reálné vlastnosti zvířete a člověka (*černý jako havran, červený jako rak, volný jako pták, silný jako lev*), tak o přirovnání, kdy jsou lidské vlastnosti připisovány zvířatům (*tvrdohlavý jako mezek, chudý jako kostelní myš, drzý jak opice*), přičemž ne vždy je ale jasné, proč právě tomuto zvířeti (*šťastný jako blecha*).

V korpusu SYN2015, posledním zveřejněném referenčním reprezentativním korpusu psané češtiny, který zahrnuje především texty z let 2010–2015, byl na základě stejného dotazu jako při vyhledávání v korpusu SYN2000 zaznamenán největší počet výskytů u adjektivního přirovnání *šťastný jako/jak blecha* (celkem 39 výskytů). Kromě toho bylo zjištěno, že mezi nejčastějšími přirovnáními sledovaného typu se ve větší míře objevují i pejorativní slovní spojení typická spíše pro mluvený jazyk (např. *velký jako kráva* nebo *tlustý jako prase*)⁽¹⁰⁾ a počet adjektivních přirov-

3 Méně frekventovaná je zde varianta *chudý jak myš* (3 výskyty).

4 V závorce je uveden počet výskytů v SYN2000.

5 Včetně aktualizovaného přirovnání *červený jako uvařený rak*.

6 Včetně aktualizace *utahaný jako dostihový kůň*.

7 Včetně aktualizace *utahaný jako lovecký pes*.

8 Zaznamenána byla navíc varianta *velká jako slonice* (v souvislosti s charakteristikou krávy).

9 Kromě toho je v korpusu SYN2000 možné nalézt s ojedinělým výskytem i varianty *tvrdohlavý jako beran, tvrdohlavý jako osel, tvrdohlavý jako kozel*.

10 V současné době je možné na základě stejného dotazu sledovat výskyt přirovnání již i v referenčních korpusech neformální mluvené češtiny, konkrétně v lemmatizovaných korpusech ORAL a ORTO-

nání se zooapelativem ve funkci komparata, která se vyznačují počtem výskytů minimálně 3, se oproti korpusu SYN2000 více než zdvojnásobil. Kromě frazémů, které byly uvedeny již výše jako frekventované v korpusu SYN2000, mezi tato přirovnání patří např.: *silný jako býk*, *utahaný jako/ /jak kotě*, *mokrý jako/jak myš*, *mírný/krotký jako beránek*, *nervózní jako/ /jak pes*, *namačkaný jako sardinky*, *chytrý jako opice*, *hladový jako vlk*, *ti- chý jako myška*, *zpocený jako myš*, *věrný jako pes*, *mazaný/chytrý jako liška*, *čilý jako rybička*, *kluzký jako úhoř*, *slabý jako moucha*, *němý jako ryba*, *velký jako medvěd*, *silný jako medvěd*, *líný jako/jak veš*, *ožralý jako prase*, *líný jako prase*, *vypasený jako prase*, *slizký jako had*, *zbitý jako pes*, *klidný jako želva*, *zvědavý jak opice*, *rudý jako krocan*.

Navíc je v psaném korpusu SYN2015 možné nalézt i více než dvě desítky přirovnání s výskytem menším než 3 – např. *tvrdohlavý jako beran*, *rychlý jako chrt* nebo *rozplácnutý jako žába*, takže registr zooapelativ vyskytující- cích se v adjektivních přirovnáních ve funkci komparata je zde bohatší než v korpusu SYN2000. Stále je to však pouze část adjektivních přirovnání se zooapelativem, která jsou popsána ve slovníku *SČFI 1* (Čermák a kol. 2009). Zaznamenáno zde bylo rovněž několik aktualizací frazémů, např. *štíhlý jako chrt* (chápáno pozitivně – místo *hubený jako chrt*) nebo *spoko- jený jako blecha* (místo *šťastný jako blecha*), výjimečně i přirovnání, která nejsou v *SČFI 1* uvedena, např. *opilý jak doga* či *pruhovaný jako zebra*.

Na základě dat získaných z korpusu SYN2000 a SYN2015 je možné dále konstatovat, že česká adjektivní přirovnání se zooapelativy se vyznačují velkou mírou variantnosti, srov. *chudý jak/jako (kostelní) myš*, *zdravý jak/ /jako rybička/ryba* nebo *červený/rudý jako/jak rak*. Některá přirovnání tohoto typu mohou také vytvářet synonymní řady, např. *pilný jako vče- lička/včela* – *pilný jako mravenec*, *utahaný/ztahaný jako kůň* – *utahaný*

FON, které byly zveřejněny v roce 2017. Například v korpusu ORAL se kromě populárního přirovnání *šťastný jak blecha* vícekrát vyskytují i slovní spojení *dobrý jak sviňa*, *tlustej/tlustý jak prase*, *zpocený jak prase*, *dobrý jak prase*, *vožralej jako prase*, *ostrý jak sviňa*, *drahý jako svině*, *těžkej/těžký jako kráva*, *drahý jako kráva*. Jako komparátor se zde tedy často uplatňují zooapelativa *prase*, *sviňa/svině* a *kráva*. V řadě případů se však nejedná o přirovnání v pravém slova smyslu, nýbrž o expresivní vyjádření vyso- ké míry nějaké vlastnosti (např. *ostrý jak sviňa*, *drahý jak kráva/sviňa*). Mrhačová – Kupcevičová (2004: 158) označují tento typ ustáleného slovního spojení za formální přirovnání.

jako pes – utahaný jako kotě nebo *silný jako lev – silný jako býk – silný jako medvěd*, což koresponduje s tvrzením E. Mrhačové, že zooapelativa „mnohdy vystupují v rámci jednoho frazému i ve vícečetných synonymických řadách, což u jiných tematických celků nemá ve frazeologii obdobu“ (Mrhačová – Ponczová 2003: 14).

3 ADJEKTIVNÍ PŘIROVNÁNÍ SE ZOOAPELATIVEM V NIZOZEMSKÉM KORPUSU CHN

Pro nizozemštinu jsou možnosti, jak na základě korpusového výzkumu získat seznam nejpoužívanějších adjektivních přirovnání s pojmenováním zvířat v současném psaném jazyce, omezenější. Za tímto účelem lze nejlépe využít psaný korpus současné nizozemštiny *Corpus Hedendaags Nederlands* (dále jen CHN), který je však méně uživatelsky přívětivý než české korpusy a obsahuje převážně publicistické texty z let 1814–2013, tudíž bylo nejprve třeba omezit zkoumání na konkrétní subkorpus textů, v tomto případě na období po roce 1990.

Pomocí dotazovacího jazyku CQL pro tento korpus jsem sestavila dotaz: [pos=“AA.*”][word=“als”][word=“een”][pos=“N.*”]within <s/> a poté jsem využila možnost automatického třídění výsledků a funkci frekvenční distribuce. Následně však bylo nutné získaný seznam slovních spojení stejně jako při vyhledávání v českých korpusech ještě analyzovat se zaměřením na výskyt zooapelativ a posoudit, zda se jedná o ustálená přirovnání, či nikoliv. K dvaceti nejčastěji používaným nizozemským ustáleným adjektivním přirovnáním se zooapelativum ve funkci komparátoru v psaném jazyce na základě dat z korpusu CHN patří:⁽¹¹⁾

11 Pokud je doslovný překlad ustáleného nizozemského přirovnání uveden v kurzivě, znamená to, že v češtině existuje lexikálně shodné ustálené přirovnání, které je dohledatelné ve frazeologickém slovníku SČFI 1 (Čermák a kol. 2009).

nizozemsky	doslovný překlad
<i>dood als een pier</i>	mrtvý jako žízala
<i>vrij als een vogel</i>	volný jako pták
<i>fris als een hoentje</i>	čerstvý jako slípka/slepička
<i>trots/fier als een pauw⁽¹²⁾</i>	pyšný jako páv
<i>sterk als een beer</i>	silný jako medvěd
<i>ziek als een hond</i>	nemocný jako pes
<i>fit als een hoen</i>	fit jako slepice
<i>stoned als een garnaal</i>	zhulený jako garnát/kreveta
<i>vals als een kat</i>	falešný jako kočka
<i>gezond als een vis</i>	zdravý jako ryba
<i>doof als een kwartel</i>	hluchý jako křepelka
<i>trouw als een hond</i>	věrný jako pes
<i>glad als een aal</i>	hladký jako úhoř
<i>koppig als een ezel</i>	tvrdohlavý jako osel
<i>mak als een lammetje</i>	krotký/mírný jako beránek
<i>sterk als een leeuw</i>	silný jako lev
<i>rood als een kreeft</i>	červený jako rak
<i>bang als een wezel</i>	bázlivý jako lasička
<i>sluw als een vos</i>	mazaný/chytrý jako liška
<i>blind als een mol</i>	slepý jako krtek

Jako komparata se ve výše uvedených frekventovaných nizozemských adjektivních přirovnáních vyskytují vedle domestikovaných savců (*pes*, *kočka*) různé opeřenci (*pták*, *slípka/slepička*, *páv*, *křepelka*), zvířata žijící ve volné přírodě (*liška*, *medvěd*, *lasička*, *krtek*) či zvířata žijící ve vodě (*ryba*, *garnát*, *úhoř*, *rak*).

12 *Fier als een pauw* je varianta, která je typická pro belgickou nizozemštinu.

4 POROVNÁNÍ NIZOZEMSKÝCH A ČESKÝCH ADJEKTIVNÍCH PŘIROVNÁNÍ SE ZOOAPELATIVEM

Většina adjektivních přirovnání, která jsou zahrnuta v seznamu nejčastějších nizozemských přirovnání v psaném korpusu *CHN*, se podle *SČFI 1* (Čermák a kol. 2009) vyskytuje i v češtině, některá z nich však patří k málo frekventovaným v současném psaném jazyce (např. *slepý jako krtek*,⁽¹³⁾ *falešný jako kočka*,⁽¹⁴⁾ *tvrdohlavý jako osel*,⁽¹⁵⁾ *hladký jako úhoř*⁽¹⁶⁾) – srov. počty výskytů těchto shodných přirovnání v korpusech SYN2000 a SYN2015.

	SYN2000	SYN2015
<i>volný jako pták</i>	30	32
<i>pyšný jako páv</i>	0	6
<i>silný jako medvěd</i>	1	3
<i>falešný jako kočka</i>	0	0
<i>zdravý jako ryba/rybička</i>	4/8	6/23
<i>věrný jako pes</i>	1	6
<i>hladký jako úhoř</i>	1	0
<i>tvrdohlavý jako osel</i>	1	1
<i>krotký/mírný jako beránek</i>	1/1	3/8
<i>silný jako lev</i>	5	0
<i>červený/rudý jako rak</i>	7/7	5/14
<i>mazaný/chytrý jako liška</i>	1/1	6/4
<i>slepý jako krtek</i>	1	1

13 Větším počtem výskytů se v korpusu SYN2000 vyznačuje přirovnání *slepý jak patron/patrona*, v korpusu SYN2015 pak synonymní přirovnání *slepý jako/jak netopýr* či *slepý jako/jak kotě*.

14 Zooapelativum *kočka* není v českých adjektivních přirovnáních asociováno podle *SČFI 1* (2009: 158) pouze s falešností – existuje např. i přirovnání *mrštný jako kočka* nebo *utahaný jako kočka*. V korpusech SYN2000 a SYN2015 však byl zaznamenán pouze ojedinělý výskyt ustálených adjektivních přirovnání se zooapelativem *kočka*.

15 V korpusu SYN2015 byl prokázán vyšší počet výskytů u synonymního přirovnání *tvrdohlavý jako mezek*.

16 V korpusu SYN2015 je však možné nalézt variantu *kluzký jako úhoř*, a to s počtem výskytů 5.

Menším počtem výskytů v nizozemském korpusu CHN bylo doloženo používání i dalších adjektivních přirovnání, která se po lexikální stránce shodují s českými ustálenými přirovnáními, např. *traag als een slak/schildpad* – pomalý jako šnek/želva, *listig als een slang* – lstivý jako had, *gehoorzaam als een hond* – poslušný jako pes, *hongerig als een wolf* – hladový jako vlk.

Nejfrekventovanějšímu nizozemskému adjektivnímu přirovnání se zooapelativem *dood als een pier* (doslovně „mrtvý jako žížala“, ve významu „úplně/dočista mrtvý“), které se podle slovníku *Groot Vergelijkingswoordenboek* (Boon 2007: 320) používá nejen k charakteristice zvířat a lidí, ale např. i politických směrů či uměleckých stylů, naopak v češtině neodpovídá žádné přirovnání. Nutno podotknout, že se jedná o obrazné vyjádření, jehož původ není zcela jasný ani mnohým Nizozemcům (srov. Groot 1989: 649) – *pier* je druh žížaly, kterou rybáři zavěšují na háček. V češtině se zooapelativum žížala vyskytuje pouze v přirovnáních (*být*) *hubený jako žížala*¹⁷ nebo *kroutit se jako žížala*, není tedy asociováno se smrtí, s vlastností „mrtvý“.

Zooapelativum *hoen* (slepice) a jeho deminutivní forma *hoentje* (slípka/slepička) je v nizozemštině spojováno převážně s aktivitou, čilostí a energií (slípky čile pobíhají při hledání potravy), takže se běžně používá přirovnání *fris/fit als een hoen/hoentje* (čerstvý/fit jako slepice/slepička), méně časté je pak synonymní vyjádření založené na asonanci *fris als een vis* (čerstvý/čilý jako ryba). V češtině se oproti tomu zooapelativum *slepice* vyskytuje pouze v adjektivním přirovnání *zmoklý jako slepice*, tedy v úplně jiném kontextu. V nizozemštině se v této souvislosti nepřirovnává ke slepici, ale ke kočce (*nat als een kat*¹⁸) –

17 Adjektivní přirovnání *hubený jako žížala* však nebylo zaznamenáno ani v korpusu SYN2000, ani v korpusu SYN2015.

18 Podle slovníku *Groot Vergelijkingswoordenboek* (Boon 2007: 198) je toto přirovnání s významem „velmi mokrý“ pravděpodobně založeno na asonanci slov *nat* (mokrý) a *kat* (kočka). Zooapelativum *kat* může být ale součástí i řady dalších nizozemských adjektivních přirovnání, běžné je např. již výše zmiňované *vals als een kat* (falešný jako kočka) či *lenig als een kat* (mrštný jako kočka) – srov. Boon (2007: 197–199). V nizozemském korpusu CHN bylo dvěma výskyty doloženo také přirovnání *lui als een kat* (líný jako kočka).

mokrý/zmoklý jako kočka), tato situace však může být popsána i synonymním vyjádřením v podobě adjektivního idiomatického kompozita, jehož první část má intenzifikační funkci (např. *kletsnat*, *druipnat*,¹⁹ *doornat*).

Zajímavým příkladem nizozemského adjektivního přirovnání, které souvisí s životem v tolerantním, přímořském Nizozemsku, je *stoned als een garnaal* (zhulený jako garnát/kreveta²⁰). Je zřejmé, že krevety nemohou být „zhulené/sjeté“ po užití drog. Ve slovníku *Groot Vergelijkingswoordenboek* (Boon 2007: 133) se uvádí, že se jedná se o přirovnání, které v roce 1975 vymyslela nizozemská kabaretní dvojice Van Kooten a De Bie pro refrén jedné ze svých písní. Tato píseň se záhy stala v Nizozemsku velkým hitem a nově vzniklé přirovnání se ujalo – analogicky pak vznikla dokonce i další přirovnání se zooapelativem *garnaal* – *dronken als een garnaal* (opilý jako garnát/kreveta) či *duf als een garnaal* (být mimo, mít zatemněno jako garnát/kreveta). V českých přirovnáních se zooapelativum *garnát*, eventuálně *kreveta* vůbec nevyskytuje.

V nizozemských adjektivních přirovnáních se v porovnání s češtinou naopak nevyskytují tak často zástupci hmyzu. Pokud je Nizozemec velmi šťastný, tak nikoliv jako blecha, ale jako dítě (*gelukkig/blij als een kind*), protože blecha může v nizozemštině pouze skákat (*springen als een vlo* – *skákat jako blecha*). V nizozemštině také není člověk *slabý jako moucha*, ale jako utěrka (*slap als een vaatdoek*), a také není *líný jako veš*, ale jako prase (*lui als een varken*), což je i jedna z možností v češtině. Veš je v rámci nizozemských adjektivních přirovnání asociována mj. s chudobou – v nizozemštině existuje zastaralé přirovnání *arm als een luis*

19 Idiomatické adjektivní kompozitum *druipnat* znamená „úplně mokrý, tj. až z něj kape“. První část kompozita tvoří kořen slovesa *druipen* (kapat), druhou část kompozita pak adjektivum *nat* (mokrý).

20 V češtině je běžnější pojmenování kreveta, které se používá synonymně i pro živočichy, kteří by měli být označováni správně jako garnáti – ze zoologického hlediska je mezi garnáty a krevetami rozdíl. *Akademický slovník cizích slov* (Petráčeková – Kraus a kol. 1998: 257, 430) uvádí, že *garnát* je „mořský ráček rodu *Crangon* lovený pro chutné maso“, zatímco *kreveta* je „drobný mořský korýš z čeledi *Palaedonidae* lovený pro chutné maso“. Rozdíl je také v původu těchto slov – *garnát* je slovo nizozemského původu, *kreveta* slovo přejaté z francouzštiny.

(chudý jako veš),⁽²¹⁾ které tvoří synonymní řadu s dalšími adjektivními přirovnáními a adjektivními idiomatickými kompozity, např. *arm als een kerkmuis* (chudý jako kostelní myš) – *arm als een kerkrat* (chudý jako kostelní krysa), *arm als de mieren* (chudý jako mravenci) – *arm als de straat* (chudý jako ulice), tj. *straatarm* – *doodarm*.⁽²²⁾

Křepelka je v nizozemštině zase symbolem špatného sluchu (*doof als een kwartel* – hluchý jako křepelka), zatímco v češtině je především čiperná (*být/běhat jako křepelka*), k lasičce je v nizozemštině člověk přirovnáván v případech, že je bázlivý (*bang als een wezel*).⁽²³⁾ Zooapelativum *opice* je v obou zkoumaných jazycích shodně asociováno s drzostí (*brutaal als een aap* – *drzý jako opice*). V nizozemštině se ovšem k opici podle slovníku *Groot Vergelijkingenwoordenboek* (Boon 2007: 17–21) váže celá řada dalších vlastností, a to jak negativních (např. *lelijk als een aap* – škaredý jako opice, *stoned als een aap* – zhulený jako opice, *bezoopen als een aap* – opilý jako opice), tak pozitivních (např. *trots als een aap*⁽²⁴⁾ – pyšný jako opice, *handig als een aap* – šikovný jako opice, *lenig als een aap* – mrštný jako opice). V češtině je opice spojována podle doložených výskytů v SYN2000 a SYN2015 především s adjektivy *zvědavý*, *chytrý* či *chlupatý*.

5 ZÁVĚR

Jazykový obraz světa, který se odráží v českých a nizozemských adjektivních přirovnáních se zooapelativy, je podobný, nicméně některá zooapelativa mohou být v rámci adjektivních přirovnání asociována v češtině

21 Existuje i vlámská varianta (*zo*) *arm als een luis op een kam* (chudý jako veš na hřebenu) – viz heslo *arm* ve slovníku *Het Vlaams woordenboek*, který je dostupný online na <http://www.vlaamswoordenboek.be>.

22 Srov. synonymní řadu, která se váže k heslu *arm* (chudý) a je uvedena na webové stránce věnované intenzifikačním výrazům v nizozemštině *Onder Woorden. Woordenboek van Nederlandse intensivering* – viz <http://www.onderwoorden.nl/intensivering/>.

23 V nizozemštině i v češtině ale zároveň existuje synonymní adjektivní přirovnání – *bang als een haas / een konijn* – bázlivý jako zajíc/králík.

24 Častější je však podle počtu výskytů v korpusu současného nizozemského psaného jazyka CHN adjektivní idiomatické kompozitum *apetrots* i synonymní vyjádření *trots als een pauw* (pyšný jako páv).

a v nizozemštině s odlišnými vlastnostmi (např. *slepice*, *veš*, *žížala*). Ojedinele je pak použití zooapelativa specifické pouze pro jeden ze sledovaných jazyků – týká se to např. nizozemského zooapelativa *garnaal* (*stoned als een garnaal* – zhulený jako garnát/kreveta) či českých pojmenování *blecha* nebo *moucha* (*šťastný jako blecha*, *slabý jako moucha*).

Při popisu sledovaného typu přirovnání je třeba brát v úvahu též existenci různých variant a aktualizací frazémů, což platí zvláště pro češtinu, i fakt, že přirovnání se zooapelativy vytvářejí synonymní řady. Existují rovněž rozdíly v používání jednotlivých adjektivních přirovnání v psaném a mluveném jazyce, v různých typech textů a v různých časových obdobích, a tedy i v četnosti výskytu zkoumaných frazeologických jednotek v různých typech korpusů. Je zřejmé, že i v této specifické oblasti slovní zásoby existuje v obou jazycích jistá dynamika, na niž mohou mít vliv jazykové i mimojazykové faktory. V případě současné nizozemštiny může hrát roli také snaha o politicky korektní vyjadřování – v prosinci roku 2018 vyzvala organizace na ochranu zvířat PETA, aby se v jazyce přestala používat slovní spojení, v nichž je bagatelizováno utrpení zvířat.⁽²⁵⁾ Mezi taková slovní spojení patří mj. i jedno z nejfrekventovanějších nizozemských adjektivních přirovnání v psaném jazyce *dood als een pier* (mrtvý jako žížala). Je tedy možné, že se místo něj začne používat jiné, synonymní vyjádření „přátelské ke zvířatům“.⁽²⁶⁾ Jako celek však nizozemská ani česká adjektivní přirovnání se zooapelativy ohroženým druhem rozhodně nejsou, o čemž svědčí nejen výsledky korpusového výzkumu, ale i různé seznamy českých a nizozemských přirovnání dostupné na internetu. Navíc pro češtinu se v nich objevují i novější adjektivní přirovnání s pojmenováním zvířat, která ještě nejsou podrobně lexikograficky zpracová-

25 Viz blog *Diervriendelijke gezegden waar iedereen van zal houden* na nizozemských webových stránkách organizace PETA dostupný na <https://www.peta.nl/blog/diervriendelijke-gezegden-waar-iedereen-van-zal-houden/>.

26 Referuje o tom např. článek *'Zo dood als een pier' mag binnenkort niet meer*, který vyšel 5. prosince 2018 v nizozemském deníku *De Telegraaf* a je dostupný i online na https://www.telegraaf.nl/nieuws/2883379/zo-dood-als-een-pier-mag-binnenkort-niet-meer?utm_source=google&utm_medium=organic.

na, např. *zmatený jak/jako (lesní) včela, opilý/ožralý jak doga nebo drzý jak (lázeňská) veverka.*⁽²⁷⁾

Mgr. Kateřina Křížová, Ph.D.

Katedra nederlandistiky

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Křížkovského 14

771 80 Olomouc

katerina.krizova@upol.cz

---

27 Uvedená přirovnání nejsou popsána v *SČFI 1* (Čermák a kol. 2009), jejich existenci je však možné doložit výskytem v korpusu SYN verze 7, který byl zveřejněn r. 2018.

LITERATURA

BOON, Ton den

2007 *Groot Vergelijkingswoordenboek. Verklaring en herkomst van vergelijkingen*. (Utrecht/Antwerpen:Van Dale Lexicografie)

Corpus Hedendaags Nederlands

<http://chn.inl.nl> [přístup 12. 6. 2019]

ČERMÁK, František a kol.

2009 *Slovník české frazeologie a idiomatiky 1. Přirovnání* (Praha: Karolinum)

Diervriendelijke gezegden waar iedereen van zal houden;

<https://www.peta.nl/blog/diervriendelijke-gezegden-waar-iedereen-van-zal-houden> [přístup 11. 5. 2019]

GROOT, Hans de a kol.

1999 *Idioomwoordenboek. Verklaring en herkomst van uitdrukkingen en gezegden*. (Utrecht/Antwerpen:Van Dale Lexicografie; Amsterdam/Brussel: Reader's Digest)

Het Vlaams woordenboek

<http://www.vlaamswwoordenboek.be> [přístup 12. 6. 2019]

KOWALSKA-SZUBERT, Agata

1996 *De kool en de geit. Nederlandse vaste verbindingen met een dier- en plantelement* (Utrecht: Led)

KŘÍŽOVÁ, Kateřina

2017 „Benamingen van dieren in de Nederlandse en in de Tsjechische vaste adjectivische vergelijkingen in de spiegel van de geschreven corpora“; *Neerlandica Wratislaviensia* 27, s. 37–46.

MRHAČOVÁ, Eva a kol.

2000 *Pojmenování zvířat v české a německé frazeologii a idiomatice. Česko-německý slovník. Tierbezeichnungen in der deutschen und tschechischen Phraseologie und Idiomatik. Deutsch-tschechisches Wörterbuch* (Ostrava: Universum)

MRHAČOVÁ, Eva – PONCZOVÁ, Renáta

2003 *Zvířata v české a polské frazeologii a idiomatice. Česko-polský a polsko-český slovník* (Šenov u Ostravy: Tilia)

MRHAČOVÁ, Eva – KUPCEVIČOVÁ, Jelena

2004 „Ustálená přirovnání se zooapelativem jako bázovým slovem v současné češtině, polštině, ruštině a ukrajinštině“; *Eslavistica Complutense* 4, s. 153–163

Onder Woorden. Woordenboek van Nederlandse intensivering

<http://www.onderwoorden.nl/intensivering> [přístup 12. 6. 2019]

ORAL: korpus neformální mluvené češtiny

<http://www.korpus.cz> [přístup 16. 6. 2019]

PETRÁČKOVÁ, Věra – KRAUS, Jiří a kol.

1998 *Akademický slovník cizích slov* (Praha: Academia)

SYN2000: žánrově vyvážený korpus psané češtiny

<http://www.korpus.cz> [přístup 10. 6. 2019]

SYN2015: reprezentativní korpus psané češtiny

<http://www.korpus.cz> [přístup 10. 6. 2019]

Korpus SYN, verze 7 z 29. 11. 2018

<http://www.korpus.cz> [přístup 12. 6. 2019]

VAŇKOVÁ, Irena

2017 „Jazykový obraz světa“; in P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*; https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÝ_OBRAZ_SVĚTA [přístup 28. 5. 2019]

’Zo dood als een pier’ mag binnenkort niet meer;

https://www.telegraaf.nl/nieuws/2883379/zo-dood-als-een-pier-mag-binnenkort-niet-meer?utm_source=google&utm_medium=organic [přístup 11. 5. 2019]